

טענות שאינם מדרכי השכל

והנה בכל מה שנתבאר, בטלים טעמי הטוענים, (א) כי אין להם עסק בנסתרות, (ב) ולא כל מוחא סביל דא, אשר ב' הטעמים אינם מדרכי השכל, וחרפה היא למשכיל על דבר גם לאומרם, כי דבר נודע אשר כל דבר השכלה איזה שתהי' אם אין לומדים אותה היא כדבר הנסתר, ובלי הקדמות שכלים אין המוח סובל אותה.

והיא טענת רוב ההמונים מבעלי הישוב כלומר הנבלעים בישובה של עולם ואינם עוסקים בתורה. באמרם כי כבוד להם לקבל שכל התורה, והלא בעניני עסקיהם ומסחריהם מתחכמים הם וממציאים המצאות, ועד כמה גדלה מידתה של השוחד מעניני החפץ בישובה של עולם עד כי אינם בושים המה להגיד כזאת, כי הלא בעניני מסחר וקנין אם האחד יאמר על חבירו כי איש אין בינות הוא בעניני מסחר הלא יכעוס ויתבע עלבונו איך מלאו לבו לאמר עליו כי אינו מבין סברות של מסחר, ובהעדר הבנת שכל התורה הנה לבד זאת שאין שוטה זה נפגע, אלא עוד הוא משתמש בזה להצדיק את עצמו מפני מה אינו לומד תורה.

וכן הוא בטענות האומרים כי אין להם עסק בנסתרות, ודאי הדבר כי קודם שלומדים הוא כמו דבר הנסתר והנעלם, וגם אין המוח מקבל זאת בלי הכנת הקדמות הדרושות לידעות אלו, והחפץ בחיים אמיתיים ונעימים ילמוד ויפקחו עיניו בתורת ד' ובנועם קיום המצוות, וכל עניני עולם יאירו לו בארחות חיי תורה ומצות וטוב יהי' לו בזה ובבא.

(אני' חלק י עמ' שסח, שעד-שעה)

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תעט
ערש"ק פרשת וישב ה'תשע"ה

עוֹלָה או "יורד" - תמנתה, לִמְאֵי נִפְקָ"מ?

הניצוץ ששורף את הקש דבית עשו

הקשר דפדיון בכור ומחצית השקל לִמְכִירַת יוֹסֵף

הידור בכשרות נוגע לתכונות האדם

דרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בענייני עבודת השי"ת

מצוות ידיעת אלוקות

בענייני מסחר הלא יכעוס ויתבע עלבוננו איך מלאו לבו לאמר עליו כי אינו מבין סברות של מסחר, ובהעדר הבנת שכל התורה הנה לבד זאת שאין שוטה זה נפגע, אלא עוד הוא משתמש בזה להצדיק את עצמו מפני מה אינו לומד תורה. וכן הוא בטענות האומרים כי אין להם עסק בנסתרות

מצוה הנותנת חיות בכל המצוות

...ומה שכותב כי כבוד לו להסביר ליראי ד' שבמדינתם הט' יע"א שיש חוב ללמוד ולהעמיק להשכיל ולדעת דא"ח [= דברי אלקים חיים, דברי חסידות], ו[ש]היא בכלל מצות "וידעת היום והשבות אל לבבך וכו'" ולא גרעה משארי מצות הכרחיות שבתורה, כי הם טוענים אין לנו עסק בנסתרות ולא כל מוחא סביל דא.

הנה הסבר יידי בכללות הענין דלימוד דא"ח היא בכלל מצות וידעת, אמת הוא ונהייתי במאד, מיושר שכלו שתופס את הענין כמו שהוא לאמיתתו.

אמנם מצוה זו דוידעת הנה לבד מעלתה העצמי בעצם מהותה שהיא מצוה פרטית, היא מצוה כללית הנותנת חיות בכל המצוות.

..וזהו מצות וידעת דשיעור המצוה היא לייגע כלי מוחו ולהטריח כלי שכלו להבין אלקות (געטליכקייט) בידיעה והשגה כל מה שביכולתו להשיג ולהבין, עד כי יהי' ההשבה אל הלב שלבבו יתעורר באהבה ויראה לד', הן בקיום המצות והן בלמוד התורה, ושקולה מצוה זו דידיעת אלקות ותורה בתפיסא והשגה פנימית עפ"י ביאורי תורת החסידות כי היא הנותנת טעם לשבח בכל מעשה המצות בחיות פנימי.

פתח דבר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת וישב, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תעט), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רכבות ענייני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

חלב עכו"ם - ספיקות באמונה

במ"ש אודות האברך . . הנה מה שאמרתי לו בהנוגע לחלב עכו"ם, הוא ע"פ סיפור הידוע מכ"ק מו"ח אדמו"ר (וכמדומה גם נדפס'), שחלב עכו"ם מעורר ספיקות באמונה, ואלו הדברים שאמרתי לו. ושאם בכל הזמנים הי' צריך להזהר מהנ"ל, כמובן ופשוט, על אחת כמה וכמה הנוער דארצות הברית, ובפרט באלו הלומדים במוסדות ששם תערובות טוב ורע, ולאום מלאום יאמץ, וד"ל.

(אנ"ק חפ"ז ע' רמג)

אכילה בתאוה - ירידה ממדרגת מדבר

בשאלתו אם אכילה בתאוה מוריד את האדם ממדרגתו, אפילו למאן דאמר קדש עצמך במותר לך, לאו דאורייתא.

כבר אמרו רז"ל, ערבים עלי דברי סופרים. וזה מובן ג"כ ע"פ המבואר בתניא קדישא פרק ז', וראה שם ג"כ סוף פרק ל' שהוא מדאורייתא כו', וגם דברי סופרים חמורים מדברי תורה וכו'.

והוא מובן ג"כ בשכל הפשוט, כי האוכל בתאוה נעשה מקבל מהמאכל שהוא צומח וחי, ובמילא מוריד את עצמו ממדרגת מדבר למדריגתם, וק"ל.

(אנ"ק חפ"ז ע' קמז)

יוצא לאור על-ידי:

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב שמואל אבצן, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

נדפס באדיבות: The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

תוכן העניינים

תורת היים

מכתבי קודש עם עצות והדרכות
בענייני עבודת השי"ת בחיי היום יום

אלו הן האוכלין

הידור במאכל - הידור בנפש הילד

במענה למכתבה מ. . בו היא כותבת אודות מצב בריאות ילדי' שי', ומסיימת בשאלה איך להתנהג בנוגע למאכל לא מהודר, ואשר לדעתה יכול המאכל להוסיף תיאבון אצל הילדים.

בכלל, הידור במאכלים (כפי שמוסבר במקומות רבים) נוגע לא רק בשמירת המצוה, אלא מאחר שמכל מאכל נעשה לאחר מכן דם ובשר בגוף, המתקשר עם הנשמה, הרי הכשרות וזכות המאכלים משפיעות על האופי ומדות הטובות של זה המשתמש עם מאכל זה. ולכן, כל תוספת הידור, עדינות ונקיות המאכל, צריך להחשב גם כתוספת בעיצוב, עדינות וזכות של האופי והמידות. ואם כן הדבר אצל אנשים מבוגרים - הרי זה במידה מרובה יותר אצל ילדים, שהאופי שלהם בתהליכי התפתחות, ולכן חשוב מאד באיזה כיוון מוליכים אותם.

לאור האמור מובנת עמדותי, שהיות ואין מדובר ח"ו בענין שכל בריאותם תלוי בזה, ואין זה אלא כתוספת טעם וחיזוק - לכן אין צורך להפחית מההידור של המאכלים. ובודאי אפשר למצוא דרכים אחרות איך להגביר את תיאבונם, ולחזק בריאותם של הילדים, לא על חשבון הכשרות וההידור...

(תרגום מאנ"ק ח"ה ע' קמ)

ה. מקרא אני דורש.....

"הנה חמין עולה תמנתה" - "עולה" למה נאמר?

מה קשה בפסוק "הנה חמין עולה תמנתה" שרש"י צריך לפרשו? / מדוע מביא רש"י רק תירוץ אחד של הגמרא ולא את שני התירוטים האחרים? / מדוע א"א לומר ש"עולה תמנתה" פירושו עלי' רוחנית? / ביאור נפלא בדברי רש"י על הכתוב "הנה חמין עולה תמנתה" (ע"פ לקוטי שיחות ח"י שיחה ב' לפרשתנו)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

הניצוץ ששורף את ה"קש" ד"בית עשו"

ביאור דברי רש"י בריש פרשתנו בדבר תמיהת יעקב אודות ריבוי האלופים דבית עשו; ביאור ענין ה"אש" וה"קש" ותמיהת הפחמי, בעבודת האדם את השי"ת. (ע"פ רשימות' חוברת כב)

יג. פנינים.....

דרוש ואגדה

יד. חידושי סוגיות.....

בדברי הירושלמי דפדיון בכור ומחצית השקל שייכים למכירת יוסף

יקשה בדברי המפרשים בענין החשבון שבירושלמי שכל אחד מהשבטים קיבל מחצית השקל מן המכירה / יקשה בביאורי המפרשים בכונת הירושלמי לענין שייכות מכירת יוסף למחצית השקל ופדיון בכור / יסיק ביאור מחודש בשייכות מכירת יוסף למהותן של ב' מצוות אלו (ע"פ לקוטי שיחות ח"כ שיחה לפרשתנו)

כא. תורת היים.....

אלו הן האוכלין

הזהירות הנדרשת בכשרות האכילה ושתי', ובאכילה לשם שמים

כג. דרכי החסידות.....

מצוות ידיעת אלוקות

מקרא אני דורש

"הנה חמיך עולה תמנתה" - "עולה" למה נאמר?

מה קשה בפסוק "הנה חמיך עולה תמנתה" שרש"י צריך לפרשו? / מדוע מביא רש"י רק תירוץ אחד של הנמרא ולא את שני התירוצים האחרים? / מדוע א"א לומר ש"עולה תמנתה" פירושו עלי' רוחנית? / ביאור נפלא בדברי רש"י על הכתוב "הנה חמיך עולה תמנתה"

על הפסוק בפרשתנו (לח, יג) "ויוגד לתמר לאמר הנה חמיך עולה תמנתה", מפרש רש"י:

"עולה תמנתה - ובשמשון הוא אומר 'וירד שמשון וגו' תמנתה; בשפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן".

ולפום ריהטא, כוונת רש"י היא ליישב הסתירה: כאן נאמר שיהודה "עולה תמנתה" ומשמע שמקום העיר הוא בעלי', ואילו בשמשון נאמר "וירד תמנתה" ומשמע שמקום העיר הוא בירידה; וע"ז מתווכ, ש"בשפוע ההר היתה יושבת", וממילא מתאים לה הן הלשון "עלי" והן הלשון "ירידה".

וכבר הקשו במפרשים (שפתי חכמים. משכיל לדוד) על זה שרש"י מתעכב על הסתירה בפסוק דידן, והרי כבר בפסוק הקודם (לח, יב) נאמר לשון "עלי" ביחס להעיר - "ויצע

כנ"ל). ומהאי טעמא גופא הרי בגילוי השתתפו במכירה רק תשעה - כי אילו כל עשרת האחים היו משתתפים באופן גלוי, היתה "שכינתא שריא" מיד בגילוי - ומלכתחילה לא הי' אפשר שיבוא הדבר ד"לעבד נמכר" (תהלים קה, יז)¹⁶. וכדי שיוסף ימכר בתור עבד, (על כל פנים) בגילוי ובחיצוניות¹⁷, היתה ההשתתפות בגילוי רק של תשעה אחים; אבל מאידך גיסא, מכיון שבהעלם היתה השתתפות של עשרה, הרי זה פעל שבפנימיות ובאמיתיות יוסף (ועל ידו - כל היהודים) נשאר למעלה משליטת מצרים.

ובזה יש להמתיק גם מה שה"כופר נפש" על מכירת יוסף הוא מחצית השקל שממנו קונים רק קרבנות ציבור ולא קרבנות יחיד. דהנה, הכפרה על מכירת יוסף נעשית על ידי גילוי הענין הפנימי שהי' במכירת יוסף, כח הציבור שנמשך במכירה זו, אשר הכניס בזה העילוי דהגאולה (כנ"ל), היפך ענין העבדות והגלות. והלא זהו ענין

(18) שזהו א' מהענינים הנרמזים בשם המצוה, מחצית השקל (ולא עשר גרה וכיו"ב) - שאיש ישראל מרגיש אשר הוא בתור יחיד איז אלא מחצית, חצי מן הדבר, וכדי לשיהי' דבר השלם (שקל שלם) מוכרח הוא להתאחד עם איש ישראל אחר.

וגם האחדות דציבור מרומזת במחצית השקל שהיא עשרה גרה.

(19) להעיר - עכ"פ על דרך הצחות - מהנהוג, שבדפוסי תלמוד בבלי מדפיסים הגמרא על מס' שקלים שהוא מתלמוד ירושלמי (וכ"ה גם בדפוס ראשון של כל ש"ס בבלי - ויניציאה רפב). שיש לומר הטעם שדוקא במס' זו נהוג כן (ולא בסדר זרעים וכו') - כי מס' זו ענינה אהבה ואחדות ישראל, ככפנים, ולכן מאחדים בה בבלי וירושלמי.

(20) וראה עוד בלקו"ש ח"כ ע' 191-190 ביאור נחמד עפ"ז בענין ב' הפירושים, אם העשירי למנין הי' ראובן או יוסף, שהם ב' הדרכות של מוסר בענייני אהבת ישראל.

(16) כי אחי יוסף מצ"ע "כולהו הוו זכאין ולא חשיד (יעקב) לון" [זהו שם. וראה לקוטי לוי"צ לשם, שהכוונה בזה שגם "אחר המעשה דמכירת יוסף לא חשד כו", ע"ש], אלא ש"גרים קב"ה כל דא" כדי שישאל ישלטו "על כלהו", כנ"ל. ולכן באם הי' מצב של "שכינתא שריא" בגלוי, הרי גם מה ש"גרים קב"ה" הי' בגילוי למטה ולא היתה אפשרית מכירת יוסף לעבד.

(17) כהמשך (וכביאור) הכתוב בתהלים שם, אשר מלכתחילה "נמכר יוסף (רק) עד עת בוא דברו גו".

על גוזזי צאנו . . תמנתה" (וברש"י שם: "ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו"); מדוע לא התעורר רש"י בפירושו שם ליישב הסתירה?

ויש להוסיף על קושייתם – לאידך גיסא: הקושי בדבר הסתירה שבין הכתובים תתעורר אצל התלמיד כאשר יגיע להכתוב בשמשון, בספר שופטים, ואז יזכור מה שלמד בפרשתנו ויתקשה בדבר; אולם כשהתלמיד לומד הפסוק כאן, בס' בראשית, הרי עדיין לא למד ס' שופטים (כמובן) וממילא אין לו קושיא כלל. ומעתה, כיון שבהבנת הפשט כאן לא קשה דבר, לא הי' רש"י צריך לומר כאן מאומה, והי' מזכיר סתירה זו ומיישבה בפירושו לקמן (בס' שופטים) – ותו לא מידי!

ונ"ל, אשר באמת עיקר כוונת רש"י אינה ליישב הסתירה בין הכתוב כאן להכתוב בשמשון – שזה מקומו שם (ולא כאן) – אלא ליישב קושיא בלשון הכתוב כאן גופא; וזהו גם הטעם שהציב פירושו בפסוק דידן ולא בפסוק הקודם לו, כי הקושיא היא דוקא בפסוק דידן, וכפי שיבואר בעז"ה.

ב. והנה, מקור דברי רש"י הוא בגמרא (סוטה י, א. וראה גם בירושלמי סוטה פ"א ה"ח), אמנם שם מצינו עוד ב' תירוצים על הסתירה בדבר מקומה של תמנה, אם בעלי' או בירידה:

"שמשון שנתגנה בה כתיב בי' ירידה, יהודה שנתעלה בה כתיב בי' עלי". – והיינו, שהלשונות "עלי" ו"ירידה" אינם מתייחסים למקומה הגשמי של העיר תמנה, אלא למצבו של האדם הבא אל העיר: אצל שמשון כתיב "וירד שמשון" כי בבואו לעיר זו הי' אצלו גנאי וירידה, ואילו אצל יהודה כתיב "עולה" משום שבואו לעיר זו הביא אצלו עלי' רוחנית [וכפירוש רש"י על הש"ס: "שמשם נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכים ונביאים בישראל"].

"שתי תמנאות היו, חדא בירידה וחדא בעלי". – והיינו, שיהודה הי' בעיר אחת הנמצאת בגובה וצריך לעלות אלי', ואילו שמשון הי' בעיר אחרת (באותו השם) הנמצאת במקום נמוך וצריך לרדת אלי'.

ויש להתבונן בטעם הדבר שלא בחר רש"י לפרש כאחד מפירושים אלו שבגמרא, אלא הביא דוקא את הפירוש השלישי והאחרון שבגמרא – "בשיפוע ההר היתה יושבת וכו'" [ולהעיר שגם בירושלמי הביא פירוש זה כפירוש אחרון (אף שבשני הפירושים הראשונים הקדים דוקא הפירוש השני שבבבלי), שזה מחזק המשמעות שהפירושים שלפניו יותר קרובים למשמעות הכתובים, ומתעצמת השאלה: למה בחר רש"י דוקא בפירוש זה].

ג. והנה, בנוגע להתירוץ הא' שבגמרא – שהלשון "עלי" ו"ירידה" אינם כפשוטם –

וכן "וידר יעקב נדר גו'" (ויצא כח, כ). ולדעת כמה ב"נ מצווה בנדר וכיו"ב – ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בל יחל בסופו, שי"א שפלוגתא היא בירושלמי (נזיר פ"ט ה"א), וי"א שבשבועה לדברי הכל גם נכרים בכל יחל (וראה בארוכה משנה למלך (הל' מלכים פ"י ה"ז – צוין שם). ובספרו פרשת דרכים (דרך האתרים דרוש ג) שאם האבות נענשים על אי קיום נדר, תלוי אם יצאו מכלל נח או לאו), והרי י"א גם בנוגע להשבטים כל זה]. ועוד (ושמא הוא העיקר), די"ל אשר נדר לה' (בדברים שבין אדם למקום ועד"ז – לקיים כל התורה) יש בזה גדר דעבודת השם ומדרגת קדושה, דבוראי כשב"נ עושה מעשה מסוג זה עושה מצוה אף שלא נצטווה על מעשה זה. ואכ"מ. ובנוסף לענין קיום המצוות גם הי' הקנין לשבטים הנמצאים בארץ הקודש. וכל זה מורה על קנין יוסף אל הקדושה.

והנה בטעם מצות בכור כבר כתב החינוך (מצוה יח): "שרצה השם לזכותנו לעשות מצוה בראשית פרינו למען דעת כי הכל שלו, ואין לו לאדם דבר בעולם רק מה שיחלק לו השם יתברך בחסדיו, ויבין זה בראותו כי אחר שיגע האדם כמה יגיעות וטרח כמה טרחים בעולמו והגיע לזמן שעשה פרי, וחביב עליו ראשית פריו ככבת עינו, מיד נותנו להקדוש ברוך הוא, ומתרוקן רשותו ממנו ומכניסו לרשות בוראו". היינו שמצות פדיון הבכור מורה על שייכות כל הדברים לקדושה, "כי הכל שלו".

ומעתה יש לבאר היטב, דכיון שמכירת

יוסף פעלה שיוסף יהי' "קנוי" אל הקדושה, ושוב למצרים לא יכולה להיות שום שליטה עליו, וכדינא דהמוכר עבדו לעובדי כוכבים ולחור"ל יוצא לחירות (גיטין מג, ב ועיין בפוסקים שם), ועי"ז כל ישראל נשאר למעלה משליטת מצרים – לכן נשתלשל מזה הענין של "בכור", שהבכור עצמו קנוי לה' – "לי הוא" (בא יג, ב ובפרש"י); ונתינה זו שנותן "ראשית פריו" לרשות בוראו" מזכירה לאדם "כי הכל שלו" – כל מה שברשות הישראל שייך להקב"ה.

ומעתה יתחוויר גם הדיוק בדברי הירושלמי בנוגע להכפרה על מכירת יוסף, שבמכירה השתתפו עשרה מאחי יוסף [אע"פ שראובן (ובודאי יוסף) לא הסכים עם המכירה] – דבכדי שמכירת יוסף תוכל לפעול את הענין הטוב שבמכירה, העילוי של הגאולה (שהמצריים לא יוכלו לשלוט עליו), היינו קנין הכל אל הקדושה – היו צריכים להגיע לכח של ציבור (דוקא). דע"י שעשרה מישראל נמצאים ביחד "שכינתא שריא" (סנהדרין לט, א), היינו אור הקדושה שלמעלה מטבע העולם (אגה"ק סי' כג), ולכן נמשך מזה כח להיות למעלה משליטת מצרים והגלות¹. וי"ל דמשום זה הנה (כאשר "גרים קב"ה כל דא") אין די שתשעה ימכרוהו, אלא הי' בהכרח שיהיו עשרה – צירוף של עשרי (ראובן או יוסף,

15) וזהו מ"ש (ויגש מה, ח) לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים וישמני לאב לפרעה גו' – כי הכח שניתן בו ע"י מכירתו (ע"י אחיו) שלא יוכלו המצרים לשלוט בו, הוא לא מן השבטים עצמם כ"א מצד "האלקים" – האור האלקי שנמשך על ידם.

יו, (לד) (ביוסף משתעי קרא כששלחו יעקב אצל אחיו והוא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים. רש"י), א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון (אברהם. רש"י), דכתיב ידוע תדע כי גר יהי זרעך". היינו דכל הדבר נגרם בשביל קיום גזירת בין הבתרים לאברהם, וראה הלשון ברש"י עה"פ הנ"ל: "לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהי זרעך". ובזהר (פרשתנו קפד, רע"א) מבוארים הדברים בארוכה¹²: "גרים קוב"ה כל דא בגין לקיימא גזרה דגזר בין הבתרים" – היינו שהקב"ה הוא שהביא לכך שאחי יוסף ימכרוהו, כדי שתתקיים גזירת בין הבתרים, שבנ"י ילכו לגלות מצרים; ומבאר בזהר¹³, דהטעם שיוסף היה צריך להגיע למצרים ע"י שאחיו ימכרוהו, הגם שבכדי לקיים את ברית בין הבתרים יכל יוסף לרדת למצרים גם באופן ש"יד אחיו אל תהי בו" (לשון האור החמה לזהר שם) – הוא מפני שע"י שבני יעקב ש"צו על יוסף (בזה שזרקו אותו לבוא ומכרוהו "כאדון המוכר את עבדו" (לשון האור החמה לזהר שם)) לפני שירד למצרים, נעשה "עבד של אחיו"¹⁴ (לשון המקדש מלך לזהר שם); ועל ידי זה הובטח הדבר, שכשבני ישראל ירדו אח"כ למצרים, לא היתה למצרים

שליטה מליאה עליהם (כפי שהי' להם על שאר עבדיהם, ש"לא הי' עבד יכול לברוח ממצרים" (רש"י יתרו ית, ט)); ואדרבה, כיון שהמצריים היו עבדי יוסף, ויוסף הי' "עבד בני ישראל" (לשון האור החמה לזהר שם), הרי "ישראל דשלטו על כולהו".

ועפכ"ז נמצא עומק חדש בהבנת ענין מכירת יוסף שהודגש בכתוב – דמבלי הבט על הכוונה הבלתי טובה שהיתה לאחי יוסף, הרי פ"ע יצאה מזה טובה – "למחי' שלחני גו' לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה" (ויגש מה, ה-ז). היינו דלא רק שהמכירה היתה גרם וסיבה לתוצאה טובה עבור בני"י (ע"ז שיוסף נעשה אח"כ משנה למלך), אלא המכירה גופא נתנה את היכולת "לשום לכם שארית גו' לפליטה גדולה" – הגאולה ממצרים. ונמצא, דמכירת יוסף פעלה דבר והיפוכו. דמצד אחי יוסף, שכוונתם (במכירה) היתה כדי שיהי' לעבד, הביאה המכירה לגלות מצרים; ומצד מה ש"גרים קב"ה כל דא" – מצד הכוונה והרצון של הקב"ה בזה – המכירה (ע"י אחי יוסף) נתנה הכח לגאולה.

ומעתה יבואר היטב השייכות בין מכירת "בכורה של רחל" עם הענין של פדיון הבן.

כי הנה בזה שהי' יוסף "קנוי" לשבטים ע"י המכירה, נמצא שנעשה קנוי אל הקדושה. כי מבין כל בני האדם היו השבטים אנשים המחוייבים במצוות ה', מילה וכו', ובפרט למ"ד דקיימו כל התורה ונעשית כו"ל בגדר נדר וחיוב (ראה בפ' וירא (כא, כד) – שבועת אברהם לאבימלך.

12) חילוקי הלשונות בין הזהר והש"ס (ורש"י) נתבארו בשיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ט.

13) ראה בכ"ז אור החמה (וברא"ג שהובא שם) ומקדש מלך לזהר שם.

14) ואף שהם בעצמם מכרוהו – ה"ז מוכר עבדו לנכרי ולחוי"ל כו' דיצא לחירות (אבל) צריך גט שחרור (גטין מג, ב). ואכ"מ.

מובן הטעם שלא נוח לרש"י לפרש כן ב"פשוטו של מקרא" (כמו שכתב במשכיל לדוד כאן. וראה משנ"ת במדור זה אשתקד, עיי"ש בארוכה):

אף שמצינו בכמה מקומות שרש"י מפרש "עלי" ו"ירידה" במובן של מעלה וחשיבות (ראה פירושו לשמות לב, ז. לג, א. במדבר טז, יב. דברים א, מב), וכן הוא בפרשתנו גופא, שעה"פ "ירד יהודה מאת אחיו" (לה, א) מפרש רש"י "שהורידהו אחיו מגדולתו" –

הרי זה מתאים דוקא כאשר הלשון "עלי" ו"ירידה" נאמרות בתוך סיפור הכתוב עצמו. ובאמת שכן הי' אפשר לפרש את לשון "ויעל יהודה" שבפסוק הקודם, שהתורה היא המספרת את מאורעותיו של יהודה והיא היודעת לרמז בלשון "ויעל" את עלייתו הרוחנית שעתידיה לבוא על ידי הליכתו לתמנה;

אך שונה הדבר בפסוק דידן, שכאן הלשון "עולה תמנתה" אינו לשון הכתוב מצד עצמו, אלא זהו הנוסח שבו הוגד לתמר על ידי אחד מאנשי המקום – "ויוגד לתמר לאמר הנה חמין עולה תמנתה", וקשה מאוד להעמיס בלשון אותו המגיד ענין של עלי' ברוחניות (כי דבר זה – שיהודה עתיד להתעלות ע"י בואו לתמנה – בוודאי לא הי' ידוע לו), ולכן מיאן רש"י בפירוש זה והשאיר לשון "עולה" כפשוטו.

[וזהו הטעם שהביא רש"י זה ש"בשיפוע ההר היתה יושבת כו" בפסוק דידן דוקא (כנ"ל ס"א) – כי הפסוק הקודם אפשר ליישבו שמדבר בעלי' רוחנית, ודוקא בפסוק דידן אי אפשר לומר כן ובהכרח להגיע להסבר שברש"י].

אך בנוגע לתירוץ הב' שבגמרא – שיהודה ושמשון היו בשתי ערים שונות – לכאורה תירוץ זה מתאים היטב ומיושב ב"פשוטו של מקרא", ובפרט שבלאו הכי מוכח מהכתובים בס' יהושע (ראה יהושע טו, י. שם, נו. יט, מג) אשר היו שתי ערים בשם זה ד"תמנה" (או "תמנתה" – ואכ"מ¹⁵), וא"כ אין כל פלא לומר שיהודה הי' בעיר אחת ואילו שמשון הי' בעיר השני';

ומדוע איפוא לא רצה רש"י לפרש כן בפסוק דידן, אלא העדיף את הפירוש ש"בשיפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן"?

ד. והביאור בזה:

הקושיא שבא רש"י ליישב היא פשוטה – מה פשר ההדגשה "עולה תמנתה"? כלומר: גם אם המציאות היא שאכן יהודה הוצרך לעלות בהר כדי להגיע לתמנה, הרי למאי נפק"מ פרט זה של "עולה" לתוכן הסיפור?

הווי אומר: מה שנוגע לענייננו הוא זה שנודע לתמר מהליכתו של יהודה לתמנה; וא"כ הי' צריך לומר "ויוגד לתמר לאמר הנה חמין הוצרך תמנתה" או "בא תמנתה" – ומה פשר הלשון "עולה תמנתה"? וכי יש נפק"מ לתמר אם הליכתו היתה באופן של

עלי' - ולא בדרך ירידה או באורח מישור! ?

[ואכן, מצינו בסיפור העקידה, שהכתוב מספר על הליכתם של אברהם ויצחק אֶהר המורי', ואף שבפועל הלכו באופן של עלי' אֶהר (וראה פרש"י וירא כב, ב) - הרי הכתוב מספר על הליכתם בלשון סתמית (וירא כב, ג-ט): "ויצֵף אל המקום", "ויבואו אל המקום" - ואינו אומר "ויעלו", כי אין צורך לפרט דבר שאינו נוגע לתוכן הסיפור].

ה. ומעתה יתבאר למה מיאן רש"י בהתירוץ שהיו שתי ערים בשם תמנה, אחת בירידה ואחת בעלי' - כי תירוץ זה אינו מיישב הלשון "עולה תמנתה":

דהנה מסתבר ששתי הערים היו רחוקות זו מזו [כי אם היו סמוכות הרי הי' מקום לבלבול כו' (והיו מוסיפים להם סימן היכר), וכן ביהושע מפורש דתמנה אחת היתה בחלקו של יהודה, והשני' בחלקו של דן]. ואם כן, כאשר המגיד בא ומספר לתמר שיהודה בא לתמנה, ברור מעצמו שהוא מדבר על אותה "תמנה" שבה נמצאת תמר (ולא על העיר השני' הרחוקה ממנה), ושוב די הי' לו לומר "הוצֵף תמנתה", ואופן ההליכה לא מעלה ולא מוריד.

וזהו שבחר רש"י דוקא בהתירוץ השלישי שבגמרא - "בשיפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן" - כי לפיו מיושב בפשיטות למה הדגישו בפני תמר אשר יהודה "עולה תמנתה":

מכיון ששתי דרכים מוליכות לתמנה, אחת בדרך ירידה מראש ההר והשני' בדרך עלי' מתחתיתו - צריכה היתה תמר לדעת באיזה דרך בא יהודה, על מנת לדעת היכן להמתין לו; ולכן אמרו לה שיהודה "עולה תמנתה", שתדע לחכות באותה דרך העולה לתמנה (ולא בדרך השני' היורדת אלי'). וק"ל.

ג

יבאר כוונת הירושלמי באר היטב, איך הרברים מתאימים לתוכן מצות פדיון בכור ומחצית השקל - על יסוד המבואר בדברי חז"ל בכ"מ גבי מכירת יוסף

והנראה בזה בהקדים החילוק בפשטות בין ב' אופני ה"תשלום" על מכירת יוסף, פדיון הבן ומחצית השקל, דכפדיון הבן סכום התשלום הוא לפי "ערכו" של יוסף (בסכום שהוא נמכר) - חמש שקלים; משא"כ במחצית השקל התשלום הוא לפי הסכום שכל אחד מאחי יוסף קיבל מהמכירה - מחצית השקל. ומזה מובן, דב' התשלומין קשורים עם ב' פרטים שונים במכירת יוסף, מחצית השקל היא "כופר נפש" על הפגם שהמכירה עשתה בהשנטיים (מצד הנאתם במכירת יוסף); ואילו כנגד מה שהמכירה "פעלה" ביוסף (שנמכר לעבד) - צריך לפדות את בן הבכור.

ועפ"ז יתבאר להלן תירוץ הקושיא הנ"ל, האיך מכירת יוסף (בכורה של רחל) גרם בישראל הענין (למעליותא) של פדיון בכור, כי אע"ג שבנוגע להשבטים מכירת יוסף היתה חטא וירידה, הרי בנוגע ליוסף עצמו המכירה פעלה עליוי שמתבטא בענין של בכור, כמשי"ת.

הנה בנוגע למכירת יוסף אשכחן בסוטה (יא, רע"א): "וישלחהו מעמק חברון (פרשתנו

להנס הוא מפני ענין בלתי רצוי (מכירת יוסף), אינו מובן למה תגרום הצלה זו לעילוי גדול יותר מאילו לא נמכר יוסף.

הוי טעם לפדיון הבן (ובמילא מובן שאינו רק אגב גררא, כנ"ל)¹⁰.

וגם צריך להבין בגוף ביאור המפרשים דלעיל, בשייכות מכירת יוסף לב' המצוות, דבשלמא הא דמחצית השקל הוא רק ענין של תשלומין ותיקון על חטא חמור (מכירת יוסף) מובן, דהלא הדגיש הכתוב שהוא "כופר נפשו" (היינו שכביכול אינו ענין הרצוי מצד עצמו, אלא רק לאחר שנעשה חטא חמור נדרש תשלום זה כדי לתקנו ולהשיב המצב על כנו כמו קודם החטא); אבל פדיון בכור הוא לכאורה ענין רצוי וטוב מצד עצמו (ולא רק משום שנעשה חטא ובעי תקנה), פעולה של קדושה, "קדש לי כל בכור" (יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם) - דבככור ישנו קדושה, שלכן צריך לפדות אותו. ומעתה איך נוכל לומר שמכירת "בכורה של רחל" יגרור ענין הקשור עם "קדש לי כל בכור"¹¹.

10) ע"פ המבואר בפנים יש לבאר טעם סמיכות מס' שקלים למס' פסחים, ובסדר זה דוקא* - כי מס' פסחים (יציאת מצרים) הוא ענין פדיון בכור (בני בכורי ישראל), וסיום וחותם המס' הוא בענין דפדיון הבן**; ושני הענינים - פדיון הבן ומחצית השקל - סיבתם אחת: מכירת יוסף. וסדרן: מקודם פסחים - פדיון בכור, ואח"כ שקלים - מחצית השקל (כסדר הטעמים שבירושלמי), כבפנים.

11) כי אף שלפועל ניצולו הבכורות באופן ניסי ולכן קנויים לה' - מ"מ, מכיון שזה גופא שהוצרכו

(* משא"כ לפי טעם הרמב"ם (בהקדמתו לפיה"מ) והתירו"ט (ריש מס' שקלים) - ראה הדרן (הא') על מס' פסחים שנדפס בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת).

** ראה גם הדרן הב' שנדפס בהגדה של פסח הנ"ל, ס"ז (לקו"ש ח"א ע' 48).

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

ממש". אך ה"יחד אמר" סבירא לי דאין לפרשו כפשוטו, כי מהמשך הכתוב "ואין איש מאנשי הבית שם בבית" משמע שבא הכתוב לבאר סוג המלאכה שבא יוסף לעשות, שהיא מלאכה כזו שכדי לעשותה דרוש ש"ואין איש מאנשי הבית שם בבית", וא"כ אין לפרש "מלאכתו" כפשוטו, כי לזה לא דרוש שלא יהיו אנשים בבית, ולכן מפרש ה"יחד אמר" ד"לעשות צרכיו נכנס". וק"ל.

(ע"פ לקוטי שיחות חפ"ז ע' 2 ואילך)

עסוק בשקו ונתעניתו

וישב ראובן אל הבור

במכירתו לא ה' שם... עסוק ה' בשקו ונתעניתו על שבלבל יצועי אביו

(לז, כט, רש"י)

לכאורה תמוה: מכיון שידע ראובן שברצון השבטים להזיק ליוסף, הנה אף ש"עסוק ה' בשקו ונתעניתו", הרי ה' יכול להישאר בסמיכות מקום, ולשמור על יוסף, ומדוע עזבם והלך למקום אחר?

ויש לומר בזה לפי פשוטו: לפני זה כתוב בפסוק "וישב לאכל לחם", שהאחים סעדו באותה שעה. וא"כ לא ה' שייך שראובן ישאר בסמיכות מקום, כי בהיותו שרוי בתענית, היו חושדים אותו האחים דזה שנשאר אתם הוא רק בכדי לשמוע מה בפייהם אודות יוסף, ולהפר מזימתם.

וא"א ה' לו להסתיר מאחיו זה שהוא שרוי בתענית כי הרי ה' לבוש ב"שק", וא"כ ה' בולט שעוסק בתשובה ונתענית, ולכן היו חושדים בו מדוע נשאר אתם לסעודה.

ולכן ה' מוכרח לעזוב למשך הזמן שאכלו. וכשהגיע חזרה כבר ה' מאוחר מדי, שמכרו את יוסף כבר.

(ע"פ שיחת ש"פ וישב תשל"ז)

"עד" ו"מלאכתו" – "ממש" או אינם כפשוטם?

ויבא הביתה לעשות מלאכתו

רב ושמואל, חד אמר לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו נכנס (ל"ט, יא. מנילה יא, א)

יש לבאר פלוגתתם, דהמחלוקת כאן היא בהתאם לשיטתם הכללית בפירוש הכתובים. דהנה, מצינו שנחלקו רב ושמואל בפירוש כמה כתובים, ובכל אחד מהם יש לבאר שנחלקו אם יש לפרש את הכתובים לפי המשמעות המדוייקת של התיבה, או לפי תוכן הכללי שבכתוב.

ולדוגמא, בפירוש הפסוק "ויהי בימי אחשורוש גו' המולך מהודו ועד כוש" איתא בגמ' (שם) "רב ושמואל, חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם, וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי, כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו".

ויש לבאר פלוגתתם, ד"חד אמר" ס"ל שיש לפרש תיבות "מהודו ועד כוש" כפשוטו. ומכיון שתבות "עד" מורה על ריחוק מקום, לכן מפרש ד"הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם". אך ה"יחד אמר" ס"ל שאין לפרש כן, כי בהמשך כתוב "שבע ועשרים ומאה מדינה" הכולל את כל העולם כולו, וא"כ כבר משמיענו הכתוב שמלך אחשורוש על כל העולם, ואין חידוש בתיבות "מהודו ועד כוש", אלא על כרחך יש להוציא תיבות אלו מפשטן, ולפרשם שבא הכתוב לבאר בזה גודל ותוקף מלוכת אחשורוש ד"כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו".

[וכן מצינו בעוד כו"כ פלוגתות ביניהם, שיש לפרש פלוגתתם באופן כזה, והובא כאן רק דוגמא אחת, וראה בארוכה במקור הדברים, שם הובאו עוד כו"כ דוגמאות].

ועפ"ז יש לבאר גם בנידון דידן, דאזלי לשיטתייהו:

דשיטת "חד אמר" היא שיש לפרש "לעשות מלאכתו" כפשוטו, ולכן מפרש "לעשות מלאכתו

והשייכות בין הנך תרי חיובי למכירת יוסף, ותוכן הדברים, דמחצית השקל הוא "כופר נפשו" (ר"פ תשא), כפרה על עונש הנגזר, והיינו ע"פ הידוע (זח"ב (בתוספות) רעו, א. זהר חדש פרשתנו (כט, א). ובכ"מ), דמחמת עון מכירת יוסף נגזר עונש גלות לדורות נויש להעיר גם משבת (י, ב): "בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים", ובתוס' שם כתב דהיינו שאף שכבר נגזרה ירידה למצרים כברית בין הבתרים, אבל "שמא לא ה' נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה"ן, דמזה יוצא, דמכירת יוסף היא "חטא נמשך" שמצריך כפרה לדורות – והיינו ה"כופר נפשו" דמחצית השקל שצריכין ישראל ליתן; ולענין פדיון הבן מבואר, דטעם המצוה משום "ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו' על כן אני זוכח לה' גו' וכל בכור בני אפדה" (בא יג, טו) קשור אף הוא למכירת יוסף, כי מחמת מכירת יוסף (בכורה של רחל) גם "בכורי ישראל" היו בכלל סכנה, אלא ש"ה' עשה להם נס ולפיכך הוצרכו פדיון לדורות" (לשון נזר הקדש שם).

אמנם, עדיין לא נתבאר בדברי המפרשים טעם והסבר אמאי גרם עון מכירת יוסף שבנ"י יתחייבו בשני (סוגי) תשלומין? – הן פדיון הבן והן מחצית השקל. ויל"ע.

ועוד קשה, דבירושלמי כאן בסוגיין⁸ נזכרו הני תרי תשלומי בהמשך לכמה טעמים על חיוב מחצית השקל, "לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל... לפי שעברו על עשרת הדברות... עשרה גרה כו", ולאח"ז ממשיך "לפי שמכרו בכורה של רחל... פודה את בנו בכורו... לפי שמכרו בכורה של רחל... יהי כאו"א נותן שקלו טבעה (מחצית השקל)". ודרוש ביאור טובא מהו שנכנס בין הדברים בסוגיא דמיירי במחצית השקל – הך מילתא ד"לפי שמכרו בכורה של רחל... פודה את בנו בכורו". והנה, כמה מהמפרשים כתבו (יפה מראה לירושלמי כאן. ובהכותב ועץ יוסף לע"י שם), שהדרש דפדיון בכור הובא רק אגב גררא. אלא שלכא"ו דוחק לומר כן, דא"כ מהו הטעם שהקדים הירושלמי הך ענינא (דפדיון בכור) לפני הענין ד"כאו"א נותן שקלו טבעה" (מחצית השקל), דאם הענין דפדיון הבן הובא רק אגב גררא, הו"ל להקדים הענין דמחצית השקל ואח"כ להביא (דרך אגב) הענין דפדיון בכור. ועל כרחין צריך לומר דהנך תרי מילי דפדיון בכור ומחצית השקל בשייכות למכירת יוסף, אינם שני עניינים נפרדים זמ"ז, אלא באים המה בהמשך זל"ז, עד אשר כהקדמה להבנת זה שמכירת יוסף היא טעם למחצית השקל – צריך לידע תחילה היסוד שמכירת יוסף

(8) וכ"ה בפסיקתא דר"כ פ' שקלים.

(9) ובפרט שבתנחומא תשא (י) פ' הובא הענין דפדיון בכור. ולהעיר שבתנחומא באבער שם (ז) – וכן ביל"ש שם (מתנחומא) – הובא רק הענין דפדיון בכור, ולא דמחצית השקל דבי' עסקינן!

(7) ולא משמע שזוהי פלוגתא. וראה הלשון בב"ר שם: א"ר יהודה כו' (ולא ר' יהודה אומר). וראה לקמן בפנים.

גינה של תורה

הניצוץ ששורף את ה"קש" ד"בית עשו"

ביאור דברי רש"י בריש פרשתנו בדבר תמיהת יעקב אודות ריבוי האלופים רבית עשו; ביאור ענין ה"אש" וה"קש" ותמיהת הפחמי, בעבודת האדם את השי"ת

א. בפירש"י ריש פרשתנו מביא ממדרש תנחומא "הפשטני הזה נכנסו גמליו טעונין פשתן, הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה, ה' פיקח אחד משיב לו, ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו. כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה, תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן. . . וכתוב והי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם". וביאור פרטי המשל – מה היתה תמיהת הפחמי, ומה חידוש חידש לו הפיקח – בעבודת השי"ת:

הנה תפקיד האדם מישראל הוא להאיר את העולם בנר מצוה ותורה אור. דכאשר הוא לוקח דבר גשמי ומשתמש בו למצוה, הנה הדבר ההוא מתעלה ונהפך לכעין "פתילה" שבה נאחז ונתפס האור האלוקי (כמו שמדמה זאת רבנו הזקן בעל התניא בס' תורה אור – דרושי חנוכה).

וזהו ששינינו (שבת פ"ב מ"ג): כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן – דאיירי לענין הדלקת נרות בערב שבת. ויש לפרש זה על אופן העבודה בעולם הזה עליו נאמר "מי שטרח בערב שבת" (ע"ז ג, א). שאז מדליקים את הנרות ע"מ שיהי' אור בשבת "יום שכולו שבת" – דהנה "אין הקדוש ברוך הוא שורה אלא על דבר שבמלא אצלו ית"

לקראת שבת

הוא ה"גורם (להמכירה) ע"י הקנאה שבתחלה".

מיהו עדיין צריך ביאור של טעם אמאי השייכות הרחוקה דראובן ויוסף בהמכירה תהא נחשבת כהשתתפות שווה עם שאר ט' האחים, ועד שמחלקים העשרים כסף לעשרה חלקים שווים, אע"ג שהמכירה בפועל נעשתה רק ע"י תשעה מאחי יוסף, והי' הדבר היפך רצונם של ראובן ו"מכ"ש של יוסף".⁵ ובודאי בהיות שכל דבר בתורה מדוייק בתכלית, הרי זה ששותפות ראובן או יוסף במכירה נחשבת שווה במדרגתה לשותפות שאר האחים – יש בו טעם של הגיון, וכמשי"ת.

יוסיף להקשות במה שביארו המפרשים בנונת הירושלמי

ויש להקדים ביאור כוונת דברי הירושלמי, דעיקר משמעות הדברים היא דהמעשה דמכירת יוסף גרם לכך שבנ"י "נתחייבו" בשני מיני "תשלומין" – פדיון בכור ומחצית השקל. וכבר כתבו המפרשים (ראה נור הקדש שם) בביאור

(4) ולהעיר ממראה הפנים לירושלמי שם.

(5) ולהעיר מידי משה לב"ר שם, שמחלק העשרים כסף לח' מהשבטים (ע"ש חשבונג).

(6) ביפה תואר שם נקט שמכירת יוסף היא טעם רק על ערך הפדיון, וכן על הפך של מחצית השקל, אבל לא על עצם החיוב לשלם (וראה פי' "הכותב" לע"י שקלים שם). אבל בנור הקדש (הארוך) לב"ר שם הוא כפנים.

במכירה, דהא "בנימין לא הי' עמהן" (לשון הקרבן העדה על אתר), וגם ראובן לא הי' בעת המכירה, כפי המסופר בכתוב (פרשתנו לו, כט ובפרש"י); ומעתה צ"ע איך עלה החשבון דמחצית השקל (שהיא עשירית מ"עשרים כסף").

ומצינו שתייצו בזה בשתי דרכים. יש שביארו (יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם) דראובן נמי בכלל חשבון המכירה, ד"אע"ג דראובן לא הי' אז עמהם מ"מ הניחו חלקו, כי חשבו שלא יחלוק על מעשיהם". והדברים עולים יפה יותר לפי מה דאיתא בפירקי דר' אלעזר (פלי"ח, הובא בפי' מהרז"ו שם)², שגם לאחרי שסיפרו לראובן אודות מכירת יוסף, "שמע ראובן . . . ושתק". ועד"ז הוא בתנחומא (פרשתנו ב, הובא בנור הקדש שם) [ויעויין בלישנא דפדר"א שם לפני"ז "וכל אחד ואחד נטל שני כספים", דמשמע לכאורה שאי"ז רק שהאחים חשבו שלא יחלוק על מעשיהם ויקח חלקו, אלא שגם בפועל נטל ראובן השני כספים]. אבל בתנחומא שם הלשון "מכרוהו בכ' כסף לכל אחד מהם שני כסף". ובוה יש לפרש שרק הניחו לו חלקו, אבל אין מזה ראי' שראובן נטל חלקו בפועל. איברא דגם בפדר"א יש לפרש מ"ש "כל אחד ואחד נטל שני כספים" שקאי רק על ט' האחים (שאודותם מדובר שם)].

ובתקלין חדתינ לירושלמי שם תירץ באופן אחר, דגם יוסף עצמו נחשב כמו שהי' לו חלק במכירתו, כיון שהי'

(2) בהוצאה עם פי' הרד"ל נשמטו תיבות אלו.

(3) וראה רד"ל ונור הקדש שם.

(תניא פ"ו) משא"כ בדבר שיש בו ישות וגאווה, "אין אני והוא יכולים לדור" (פסטה ה, א). ולכן הנה דבר "היוצא מן העץ", שהעץ גדל בגובה והתנשאות (ומתפרד לענפים רבים) שמורה על גאווה, "אין מדליקין בו", שאינו ראוי שישכון בו אור השם.

לבד מפשתן, שעל אף שיוצא מן העץ (גאווה) עדיין ניכר בו שרשו בקדושה, בזה שיש בו תכונת האחדות, שגדל קנה אחד בכד אחד (זבחים יח, ב. ובפרש"י). ולכן, אפשר להעלותו ולהשתמש בו לקדושה.

אלא שקודם לכן צריך לבטשו ולזככו – שלא יתפוס גשמיותו לעיקר, אלא ידע שהוא טפל ובטל אל הרוחניות – ובלעדי זה לא יוכל להתעלות. ולכן "אין מדליקין בחוסן" (שבת רפ"ב) שהוא פשתן שאינו מנופץ, שעדיין לא נעשה בו הביטוש, ולכן נקרא "חוסן" לשון גבורה ותוקף, היפך הענוה והביטול.

ב. ע"פ האמור, שפשתן מורה על עניני העולם שיש בהם ישות וגאווה וצריך לבטשם ולזככם, ולגלות בהם שרשם בקדושה, יש לבאר תמיהת הפחמי "אנא יכנס כל הפשתן הזה":

דהפחמי הוא העושה פחמים, דהיינו, עצים שנשרפו, אבל נשארו קיימים, וניתן להבעיר על ידם אש לחימום ובישול וכיו"ב. שזה משל לעבודת איש הישראלי, שתכלית עבודתו אינה לכלות ולבטל לגמרי את מציאות העולם והגשמיות, או להתעלם ממנו, שהרי הקב"ה רוצה בקיומו – "לא לתהו בראה, לשבת יצרה", אלא עבודתו לנצל ולהשתמש בעניני העולם ולהעלותם – באופן שנשארים בקיומם – לקדושה.

והפחמי, שהוא היהודי, תמה: "אנא יכנס כל הפשתן הזה"? כי יודע הוא שהתכלית הוא – לא לשרפו לגמרי, אלא – להכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד "יחידו של עולם". אבל נראה לו שאין בכוחו להכיל ולהשתמש בריבוי גדול כל כך של עניני העולם הזה "כ"ל הפשתן הזה", באופן, שלא זו בלבד שלא יורידו ויגשמו אותו, אלא הוא עוד יפעל בהם ביטול וזיכוך ויעלה אותם לקדושה!?

והמענה אליו: "כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק" (ברכות מ, א) ומבואר בחסידות: ד"כאשר הוא כלי מלא תאוה, שמתאוה להגשמי, אז אינו מחזיק", ש"לא יוכל למלא תאוותו, שאין המקום שלו מכיל דברים גשמיים שהם חומרניים", כי "דברים גשמיים יש להם גדר במקום. . והמלא בדבר גשמי אי אפשר להחזיק עוד יותר" (חדא"ג מהרש"א לברכות שם). אבל "כאשר הוא ריק מתאוות זרות (כי מבין שהגשמיות לכשעצמו, אינו כדאי כלל להתאוות אליו), אז מחזיק גם ריבוי השפעות גשמיות".

וזהו שהשיב לו הפיקח – זה שענינים פקוחות לו לראות האמת ד"מי ברא אלה" אין שהכל בטל לגבי הבורא ית' ו"כולא קמי' כלא חשיב" ו"רואה את הנולד" – ש"ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו". שלא די שהנשמה בוערת ברשפי אש אהבה

היהודי סוגיות

בדברי הירושלמי דפדיון בכור ומהצית השקל שייכים למכירת יוסף

יקשה בדברי המפרשים בענין החשבון שבירושלמי שכל אחד מהשבטים קיבל מחצית השקל מן המכירה / יקשה בביאורי המפרשים בכוזנת הירושלמי לענין שייכות מכירת יוסף למחצית השקל ופדיון בכור / יסיק ביאור מחודש בשייכות מכירת יוסף למהותן של ב' מצוות אלו

לפיכך יהי' כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה". וכ"ה בב"ר פרשתנו עה"פ (פפ"ה, יח)¹, ובעוד מקומות.

ונתחבטו המפרשים בהא דאמרינן דטעמא דמחצית השקל הוא לפי "שנפל לכל א' וא' מהם טבעה" (מחצית השקל), דלכאורה רק תשע מאחי יוסף השתתפו

(1) ויש להעיר שבב"ר שם גריס: מכתם בנה של רחל כו' לפיכך יהי' כאו"א מפרש ערך בנו ה' סלעים. וראה רש"י, יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם. חזקוני פרשתנו עה"פ. ובב"ר הוצאת טהעאדאר (אלבק): מפרש ה' סלעים של בן (בלי חיבת "ערך").

יפלפל בדברי המפרשים בחשבון דברי הירושלמי דמכירת יוסף נפל לכל אחד כשיעור מחצית השקל

גבי מכירת יוסף ע"י אחיו "בעשרים כסף" (פרשתנו לו, כח), גרסינן בירושלמי (שקלים פ"ב סה"ג): "לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהי' כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף (שהן חמש שקלים) . . לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהם טבעה (שתי כסף – מחצית השקל)

והתבטלות לה', כי אם צריך להתייגע על מנת לפעול הביטול לה' גם ב"פשתן" – ב"דברים גשמיים" החל מנפשו הבהמית, על ידי ריבוי ההתבוננות בגדלות הא-ל ובביטול העולמות אליו, באופן המובן גם לשכלה, ועד לכל עניניו הגשמיים. שזוהי פעולת ה"מפוח" שמגדיל האש שתצא חוץ למקומה.

ועי"ז נעשה "בית עשו לקש", שנשרף הקש, ולא הפשתן, דהיינו, שנשרף רק הטפל ("קש") והרע שבענינים הגשמיים, החומריות והתאוה שבהם, אבל הגשם עצמו ("פשתן") נשאר בקיומו ומשמש לעבודת ה', שגם הוא בטל לה' ואינו תופס מקום (כמו דבר רוחני), ובמילא אפשר שיכנס הפשתן כולו, חלק הטוב שבו, מרשות הרבים לרשות היחיד דיחידו של עולם.

פנינים

דרוש ואגדה

המלכיות נקראו על שם מצרים (כ"ד פט"ז, ד). דעי"י שהשתחוו ונתבטלו תחת מלכותו של יוסף, קבלו את אופן ההנהגה, שגם בהיותם בגלות שהוא מצב של חושך והעלם והסתר, לא יוטרדו ויתבלבלו מעבודת השם, אלא יישארו שלמים במצבם, בלימוד התורה וקיום המצות.

(ציפ לקופי שיחות חלי"ה ע' 159 ואילך)

"הי' ממתין ומצפה" – לגאולה העתידה!

ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר

הי' ממתין ומצפה מתי יבוא, וכן "שומר אמונים"

(לז, יא. רש"י)

יש לבאר זה ע"ד הדרוש:

ידוע אשר כללות הענינים המבוארים בפרשה זו קאי לא רק על יעקב אבינו, השבטים ויוסף כאנשים פרטיים, אלא מורים על עבודת כללות בני ישראל שבכל הדורות, ולא רק ככל מעשה אבות שהם סימן לבנים (רמב"ן עה"ת לך יב, ו), אלא שהדברים עצמם מרמזים על עבודת כללות עם ישראל (ראה בארוכה עקידה פרשתנו שער כח).

ועפ"ז יש לבאר, דזה שיעקב "הי' ממתין ומצפה מתי יבוא" קאי ע"ז שכל אחד מישראל ממתין ומצפה תמיד על הגאולה, גאולת בני ישראל מהגלות.

ומרומז בהמשך לשון רש"י "וכן שומר אמונים", שכמבואר ברש"י על הכתוב "שומר אמונים" שהפירוש הוא מה שבני ישראל מחכים ומצפים "לאמונתו של הקב"ה כו' לגאלם" מהגלות.

וזה ש"הי' ממתין ומצפה" לקיום חלומו של יוסף שהוא מלוכת יוסף על שאר אחיו, הוא הצפי' וההמתנה "מתי יבוא" מלכותו של יוסף, היינו משיח בן יוסף (ראה עקידה שם), שבא כהקדמה והכנה למשיח בן דוד, כמובא בכ"מ ברו"ל (ראה סוכה נא, א-ב. זח"א בהשטות רסג, א. ח"ג רנב, א. ובכ"מ).

(ציפ לקופי שיחות חלי"ה ע' 161 ואילך)

מדוע הי' יעקב ממתין למלכותו של יוסף?

ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר

הי' ממתין ומצפה מתי יבוא

(לז, יא. רש"י)

לכאורה תמוה מה ש"הי' ממתין ומצפה מתי יבוא" שימלוך יוסף על שאר האחים והם יבואו להשתחוות לו ארצה, דאף שכיון שיוסף הי' בן זקוניו של יעקב אשר אהב אותו מכל בניו לכן הי' רוצה שיעלה לגדולה, ועוד יותר משאר כל בניו, מ"מ, מהו העילוי בזה שהוא ימלוך על אחיו עד שישתחוו לו ארצה, ועד כדי כך שיעקב הי' ממתין ומצפה מתי יבוא הדבר?

ויש לבאר זה בדרך החסידות:

ידוע הביאור הפנימי בזה שכל ישראל נקראים בשם יוסף, "נוהג כצאן יוסף" (תהלים פ, ב), שהוא לפי שהמשיך יוסף והשפיע מעניניו ותכונותיו הרוחניים לכאו"א מישראל. דהנה, ייחודו של יוסף לגבי שאר השבטים הי' בזה ששאר השבטים היו רועי צאן, ומופרשים ומובדלים מעניני העולם, בכדי שלא יבלבלום מעבודת ה'. משא"כ יוסף הצדיק הי' בגלות, ויתירה מזו, שהי' שולט בכל ארץ מצרים, וניהל בפועל כל עניני מצרים, שזוהי טרדה גדולה ועצומה ביותר. ואעפ"כ, הרי כל טרדות אלו לא נתקן אותו ואפילו לא בבלו אותו מעבודת השי"ת, וגם בעת עסקו בהם נשאר בתכלית הדביקות באלקות.

וזהו מה שכל ישראל נקראים על שם יוסף, כי הכח שיש לכל ישראל לעבור את הגלות נמשך ובא מיוסף הצדיק (ראה בכ"ז לקו"ש חכ"ה ע' 253 ואילך, ושי"ע).

ועפ"ז יש לבאר מה שיעקב "הי' ממתין ומצפה מתי יבוא" קיום חלומו של יוסף, שאחי יוסף ישתחוו לו ארצה, כי ענין ההשתחוואה מורה על הביטול כלפי המלך שאליו משתחוואה, שע"י ביטול זה להמלך נמשכים אל העם השפעות המלך, הן השפעות גשמיות והן השפעות רוחניות.

ולכן הי' יעקב ממתין ומצפה לקיום חלומו של יוסף, כי דוקא עי"ז יש בכחם של ישראל לעבור את ההסתר דגלות מצרים, ושל כל הגלויות בכלל, דכל